

Срђан КАТИЋ*

ПОТЧИЊАВАЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ И БРДА ПОСЛИЈЕ БИТКЕ У ОСТРОШКОМ КЛАНЦУ 1768. ГОДИНЕ

Битка у Острошком кланцу 1768. године представљала је преломни тренутак у владавини Шћепана Малог (1767-1773), чувеног “Незнанца”, чија је појава узбуркала све царске дворе. Неприкосновени владар Црне Горе, кога је народ прихватио као руског цара Петра III, побјегао је с бојишта и потом се мјесецима скривао, страхујући да га властити поданици не предају османским властима. Тај период представља велику непознаницу за историографију. Главни разлог је то што у до сада објављеним радовима није коришћена преписка Порте и заповједника похода на Црну Гору, која, без сумње, представља најважнији историјски извор.¹

Стога смо се определијели да представимо двије скоро истовјетне заповијести царског Дивана које су 28. X 1768. године упућене босанском валији, везиру Силахдар Мехмед-паши и румелијском валији, везиру Мехмед-паши, заповједницима османских војски које су поразиле Шћепана Малог и његове присталице.²

Заповијести су издате у вријеме када су се поменути везири већ вратили у средишта својих провинција и односе се на спровођење споразума о потчињавању Црне Горе и Брда. Из текста се види да је Порта босанског

* Аутор је професор на Филозофском факултету - Београд.

¹ О владавини Шћепана Малог написане су двије монографије: Г. Станојевић, *Шћепан Мали* [у даљем тексту: Станојевић, *Шћепан*] Београд 1957; Р. Петровић, *Шћепан Мали загонетка историје*, Београд 1992. Г. Станојевић је највећим дијелом рад базирао на млетачким изворима, које је објективно интерпретирао. Допринос Р. Петровића је у проналажењу нових извора различитих провенијенција. Петровић је, међутим, пишући о појединим догађајима из владавине Шћепана Малог, слободније тумачио те као и већ коришћене изворе. Захваљујући таквом приступу довео је у питање и сам исход битке у Острошком кланцу.

² Cevdet Tasnifi – Dahiliye 11/5 – C [у даљем тексту: *Dahiliye*] 14266; 15939, Başbakanlık Arşivi İstanbul.

и румелијског валију, већ раније, детаљно обавијестила о условима на које су се народни прваци обавезали у Скадру пред скадарским мутесарифом, Мехмед-пашом Бушатлијом. То објашњава уопштен садржај заповијести, које и у таквој форми пружају, до сада непознате, податке о условима потчињавања и омогућавају сагледавање османског пореског система примјењиваног у Црној Гори у првих седам деценија XVIII вијека.

У уводном дијелу документа, чији превод прилажемо на крају рада,³ описани су догађаји који су претходили војном походу и преговорима у Скадру. Османске власти Шћепана Малог (Мали Стефан) називају особом непознатог поријекла и преварантом који се издаје за краља, а бившег пећког патријарха Василија (Василијус) Јовановића-Бркића отпадником. Истакнута је њихова улога у обустављању међуплеменских сукоба и стварању споразума о заједничкој борби против Турака. Према наводима из документа устаници не само да су наносили штету муслиманима по околним селима и касабама, већ су вршили и честе препаде на утврђене градове попут Подгорице, Спужа и Жабљака.⁴ Да ли су акције устаника заиста биле много већих размјера него што се то сматра у историографији, или су стварању такве представе допринијеле преувеличане жалбе локалног муслиманског становништва, за сада не можемо утврдити, али је извјесно да је одговор Порте био, до тада, најмасовнији поход османске војске против Црне Горе и Брда.

Сам поход описан је у неколико реченица, које потврђују остале релевантне изворе из тог доба, према којима је 4. септембра 1768. године војска Шћепана Малог доживјела тежак пораз већ у првом окршају. Послије одмазде поражени устаници су се обавезали на покорност и предали таоце румелијском беглербегу, везиру Мехмед-паши.⁵

По доласку у Скадар везир је одржао прво савјетовањем на коме је као услов за опрост поставио изручење Шћепана Малог и бившег патријарха Василија Јовановића-Бркића. Послије „извјесног времена”, које је вјероватно представљало рок за њихову предају, везир је од црногорских и брдских главара добио чврста увјеравања да су они побјегли, као и обећање да ће их, уколико се поново појаве, предати скадарском мутесарифу, Мехмед-паши Бушатлији. Као залог повјерења и будућег скупљања прихода из свих нахија предати су угледни таоци, који су требали да бораве у Скадру.⁶ Према млетачким изворима везир Мехмед-па-

³ Ради се о заповијести упућеној босанском валији, везиру Силахдар Мехмед-паши (*Dahiliye*, 14266).

⁴ *Dahiliye*, 14266; 15939.

⁵ *Исто*. Црногорци су одмах дали 90 талаца и нешто новца, а послије пустошења Бјелопавића и Кучи, Пипери и остала брдска племена предали су таоце и исплатили цизју (Станојевић, *Шћепан*, 61).

⁶ *Dahiliye*, 14266; 15939.

ша се, због молби присутних, обратио провидуру, тражећи да Црногорцима поново дозволи да тргују у приморским градовима и да слободно прелазе преко млетачке територије на путу за Скадар.⁷ Потом је везир напустио Скадар и преговоре о условима потчињавања Црне Горе и Брда препустио скадарском мутесарифу.⁸

Из документа се види да су османске власти под Црном Гором, у ужем смислу, подразумевале Катунску и Ријечку нахију,⁹ а у ширем и преостале три црногорске нахије: Црмничку, Љешанску и Пјешивичку, уз које се, по први пут, помиње и шеста, Команска нахија.¹⁰

Детаљно су описани преговори с представницима Катунске и Ријечке нахије, чији су приходи били у надлежности скадарског мутесарифа. Наведене су и раније погодбе о потчињавању, које су уследиле након османских казнених похода. После похода Нуман-паше Ћуприлића 1714. године, у Катунској и Ријечкој нахији број цизијских листова разрезаних по најнижој пореској стопи (један дукат) повећан је на 1.000.¹¹ Нажалост, не можемо израчунати колико је износило то повећање, јер се не зна број пореских листова који је важио у претходном периоду. Након похода 1756. и преговора вођених наредне године у Травнику с босанским валијом, Хаџи Мехмед-пашом Кукавицом договорена је исплата ранијих дуговања, па је број пореских листова симболично повећан и износио је 1.010 листова.¹²

⁷ Р. Петровић, *Плеће Кучи*, Београд 1981, 229.

⁸ *Dahiliye*, 14266; 15939.

⁹ У османским документима Катунска и Ријечка нахија понекад су називане и заједничким именом Црногорска нахија (Н. Њаџибегич, „Однос Црне Горе према османској држави половином XVIII вијека”, *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod osmanskom vlašću*, III-IV (1952-53), [у даљем тексту: Њаџибегич, *Однос Црне Горе*] 504-505.

¹⁰ У другом дијелу документа Црмничка, Љешанска, Пјешивичка и Команска нахија јасно су одвојене од нахија највећих брдских племена: Куча, Пипера и Бјелопавлића (*Dahiliye*, 14266; 15939).

¹¹ У вријеме Бечког рата, 1690. године, пореском реформом Фазил Мустафа-паше Ћуприлића укинута су произвољно наметнуте дажбине и установљено је убирање цизје према имовинском стању и то у три категорије: четири дуката за богате, два за средње имућне и један за сиромашне, с тим што је у пограничним областима, попут Црне Горе, или Босне, на пример, цизја за све обрачунавана по најнижој стопи (Н. Њаџибегич, „Džizija ili harač”, *Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod osmanskom vlašću*, III-IV (1952-53) [у даљем тексту: Њаџибегич, *Džizija*, 92-93).

¹² *Dahiliye*, 14266; 15939. Према хуцету травничког кадије сачињеном у посљедњој декади мјесеца мухарема 1171. године по хиџри (5-14. X 1757), од похода Нуман-паше Ћуприлића плаћано је 1.002 цизјиске листе, па је у Травнику договорено повећање за још осам листа. Тај хуцет сачуван је у препису у историји Мухамеда Енверџија Кадића. Препис је непотпун јер не садржи имена црногорских главара који су учествовали у постицању споразума (Њаџибегич, *Однос Црне Горе*, 504-505).

После пораза у Острошком кланцу, међутим, повећање је било неупоредиво веће. Представници Катунске и Ријечке нахије обавезали су се да од почетка 1182. године по хиџри (18. V 1768. године) плаћају додатних 490 цизјиских листова, што је укупно 1.500. Подијела међу нахијама утврђена је, како се наводи, на стари начин, према коме је $3/5$ или 900 цизјиских листова представљало обавезу Катунске нахије, а $2/5$ или 600 цизјиских листова обавезу Ријечке нахије. Прикупљени новац требало је да сваке године предају закупцима цизје у Скадарском санџаку, а утврђени износ био је намењен за исплату припадљивости јаничарске посаде у тврђави Дервента у Босанском ејалету.¹³

Сљедећа тачка уговора односила се на дуговање Катунске и Ријечке нахије османској држави, које је настало усљед осмогодишњег неплаћања цизје. Дуг је обрачунат према старом рачуну од 1.010 цизјиских листова и износио је 8.080 дуката. То питање ријешено је тако што је скадарски мутесариф, због тешког стања у коме се налазила раја, опростио износ трогодишње цизје, а представници поменутих нахија обавезали су се да преосталих 5.050 дуката исплате у року од два мјесеца.¹⁴

С обзиром на то да се у документу наводи осмогодишњи дуг, може се израчунати да су након раније поменутог споразума о плаћању цизје, постигнутог у Травнику у првој половини октобра 1757. године, Катунска и Ријечка нахија, поред измиривања дуга за претходни период,¹⁵ редовно плаћале цизју наредне три године.¹⁶

¹³ *Dahiliye*, 14266; 15939. Исплаћивање припадљивости посадама утврђења удаљеним од области у којој су убрани приходи било је уобичајено у Османском царству. Као пример могу послужити приходи од закупа рудника бакра Мајданпек. Почевши од шездесетих година XVI, па до краја XVIII вијека, дио прихода увијек је био намијењен за плате неколико гарнизона, од којих су неки најчешће били у матичном Смедеревском, а неки у Клишком и Херцеговачком санџаку (*Bab-i defteri, Başmuhasese kalemi, Başbakanlık Arşivi İstanbul*, 79, 2-7; *Ali Emîri Tasnifi Başbakanlık Arşivi İstanbul, Kânûni Süleymân*, 112, 115/1, 2; *AE, II Selîm*, 1/1, 1/2, 2/1, 2/2, 3). Према обрачуну пословања рудника Мајданпек за 1171. година по хиџри (15. IX 1757 – 3. IX 1758), сачињеном десет година прије битке у Острошком кланцу, дијелом прихода исплаћиване су плате јерлијама Хасан-пашине паланке у Смедеревском и тобџијама у Требињу и Ливну у Херцеговачком санџаку, с тим да су ови посљедњи добили и надокнаду за пшеницу (*Cevdet Tasnifi – darbhanе, Başbakanlık Arşivi İstanbul*, 1177).

¹⁴ Због тешког материјалног положаја становника Црне Горе владика Сава је чак нудио Млечанима златну митру и црквене утвари, не би ли обезбиједио новац за исплату дуга (Г. Станојевић, *Шћепан Мали*, 61). За надгледање прикупљања и исплате новца, румелијски беглербег, везир Мехмед-паша одредио је буљубашу царских капиџија Ибрахима, у звању мубашира (инспектора) и Осман-пашу Подгоричанина, у звању назира – надзорника (*Dahiliye*, 14266; 15939).

¹⁵ *Hadžibegić, Odnos Crne Gore*, 505.

¹⁶ Катунска и Ријечка нахија платиле су цизју за 1173. годину по хиџри, која је трајала до 12.VIII 1760. године (прим. аутора).

О преговорима с представницима осталих црногорских нахија: Црмничке, Љешанске, Пјешивичке и Команске и нахија највећих брдских племена: Куча, Пипера и Бијелопавлића не наводе се детаљи, већ само обавеза да као и прије редовно плаћају цизју и харач на земљу. Приходи од пореза тих нахија припадали су канцеларији Спужа и били су намијењени за исплату припадности посадницима у тврђави Оногшт.¹⁷

Одсуство појединости можда се може објаснити задржавањем ранијег стања, или пак тиме што су, за разлику од Катунске и Ријечке нахије у којима је цизја очигледно плаћана одсијеком, порези вјероватно разрезивани према броју одраслих и за рад способних мушкараца (цизја) и количини обрадиве земље (харач на земљу).

Може се претпоставити да су у Црној Гори и Брдима постојећи порески систем и подјела финансијских надлежности међу поменутима канцеларијама успостављени 1704, када је завршена изградња тврђаве Спуж.¹⁸ Порта се на то одлучила због лакшег скупљања пореза и слабљења међуплеменског јединства, које се најлакше могло постићи по питању пореза, па су стога и двије најбунтовније нахије остале под финансијским надзором скадарског мутесарифа.

На крају споразума представници раје су се обавезали и заклели да ће у случају поновних напада на путнике и становништво или неиспуњавања пореских обавеза платити 20.000 гроша¹⁹ агама и људству тврђава Подгорица, Спуж и Жабљак.²⁰ То је био уобичајен вид завјета,

¹⁷ *Dahiliye*, 14266; 15939.

¹⁸ То на посредан начин потврђује и писмо владике Василија Петровића написано крајем 1755. године, у коме он образлаже разлоге за неплаћање цизје. Иако је владика Василије познат као непоуздан извор, због преувеличавања и извргања чињеница, анализом писма може се утврдити да је он писао о истинитим догађајима, које је пристрасно интерпретирио: „Кад је подигнут Спуж, паша Ходе (верди) оставио је двије нахије, катунску и ријечку, нашем стрицу Данилу, а Бијелопавлићи, Пјешивци и Црмница (остадоше) под Спужем; и Данило је био султанов човјек, докле га Демир-паша на вјеру не хтједе набити на колац. Зато би рат, а потом се учини мир. Затим се дигоше Русија и ћесар против цијењеног Османовића. Дигоше се и Турци. Али нису хтјели Црногорци и владика Сава. Због тога цијењени Османовић на свагда ослободи владика Саву и Црногорце од данка.» (Ј. Н. Томић, „Црногорски митрополит Василије Петровић у Црној Гори по повратку из Русије (1754-1756)», *Глас Српске Академије*, LXXXVIII/2 (1911), 136). На основу дијела писма који цитирамо и других показатеља може се закључити да је скадарски мутесариф Ходеверди-паша Махмудбеговић 1704. формирао спушку финансијску канцеларију, којој је припојио Пјешивце, Црмницу и Бијелопавлиће. Да ли су преостале нахије, чија се припадност спушкој канцеларији помиње 1768. године, прикључене касније или се ради о непрецизности владике Василија, за сада не можемо утврдити.

¹⁹ Према курсу из 1768. године један грош вредио је $\frac{1}{3}$ османског златника (*zer-i mah-bûb*), у коме је иначе обрачунавана цизја (Hadžibegić, *Džizija*, 95; Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge 1999, 163, 168).

²⁰ *Dahiliye*, 14266; 15939.

који је представнике раје требало још више да обавезе, а да другој страни омогући легитимну наплату одштете или трошкова војног похода.²¹

Одредбе уговора потписане од стране представника раје и османских званичника овјерили су замјеници кадија – наиби Скадарског и Подгоричког кадилука. Садржај пет хуџета с одребама уговора и дефтера с именима талаца и јемаца уписани су у сициле поменутих кадилука и заведени у регистре канцеларије Главног царског рачуноводства и канцеларије џизје у Истанбулу. Из пријестонице преписи с царским наредбама упућени су румелијском и босанском беглербегу. Према устаљеној процедури, обзнањени су на беглербеговом Дивану, а потом у судницама свих припадајућих кадилука, гдје су уписани у кадијске сициле.²²

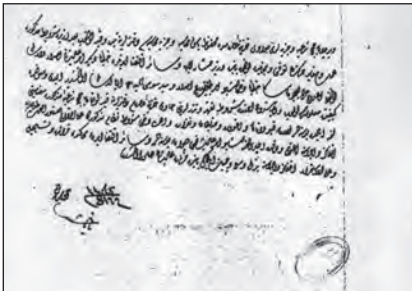
ТРАНСКРИПЦИЈА

Hâlâ Bosna vâlisi vezîr Silahdar Mehmed Paşa'ya ve eyâlet-i Bosnada vâkı' kapudanân ve ağavât ve zâbitâna hüküm ki

[1] An'asl eyâlet-i Rûm-ili'de İskenderiye sancağında vâkı' Podgoriçe kazâsına mülhak Karacadağ nevâhisi şevâhik-i cibâldan ibâret ve öteden berü [2] sükkân ve ahâlîsi tâ'ife-i usâtтан olub mukaddemâ üzerlerine havâle-i şimşir adû tedmîr cünûd-i muvahhidîn ile rıbka-i itâ'ata ithâl ve kabûl-i ra'iyet [3] ve cizye-i şer'iyeye ile muntazam'ul-ahvâl iken emkine-i sa'ibe ve kulel-i şâhika-i rehînelerine iğtirâren bir kaç seneden berü câdde-i itâ'attan hurûç ve rakabelerine [4] medrûbe olan cizyeleri maktû'nu edâdan imtinâ' ve esbâb-ı takviye isyân ve tугyânlarına ictisâr ve içtimâ' ve Küçük İstefan nâm şahis [5] mechûl'ul-hâl müfsidi krallık mülâ'besiyle istishâb ve sâbıka İpek patriki olan bir mezheb dahi içlerine duhûl ve ihtimâl ile nevâhi-i [6] mezkûre re'âyâsını ifsâd ve etbâ' ve ez-kadîm Karacadağ ahâlîsi beynlerinde ve havâlisinde vâkı' Çerņiçe ve Yevişliçe ve Koman ve Peşiviçe ve Bilopavlik [7] ve Piper ve Kuçi nevâhisi kefereleri beynlerinde vâkı' olan muhâsamât ve muhârebâtu envâ'-i hiyel ve tezvîrât ile vefk ve ittihâda tahvîl ve tebdîl ve ref'-i [8] livâ-i isyân ile etrâf u eknâfda vâkı' kasabât ve kurânın ehl-i İslâmına isâl-i hasâretten hâlî olmadıklarından gayrı çend defa bilâd-i [9] müsliminden Podgoriçe ve İşbozi ve Jabik ve baş kılâ'mını istilâya cesâret etmelerile usât-i mesfûrenin şerr ve mazarratları bilâd ve iyâl üzerlerinden [10] ref' ve imhâ ve tahassun ettiklerin kulel-i şâhika ve ma'bir ve kenais ve

²¹ Тако су се, на примјер, потписници уговора у Травнику 1757. године „обавезали дати фискусу 50.000 гроша и пристали да све изнад седам година дође под царску сабљу” (Hadžibegić, *Odnos Crne Gore*, 505).

²² *Dahiliye*, 14266; 15939.

menâzil-i rehîneleri bilkulliye hedm ve râbîta-ı kaviyyeye rabt olunmak husûsuni [11] sen ki vezîr-i müşâr-ileyhsin senin ile hâlâ Rûm-ili vâlisi vezîrim Mehmed Paşa edama'llâhü te'âlâ iclâlehûnun re'y-i rezîn isâbet-karîninize [12] ihâle olunub fermanım olduğu üzere vezîr-i müşâr-ileyhile bil'muhabere ve'l-müzakere me'mûr-i ma'iyetleriniz olan mîr-i mîran-i kirâm ve beğ ve beğzâdegân [13] ve kapudanân ve ağavât ve a'yân-i memleketile cânib-i mezkûre azimet ve avn u inâyet-i cenâb-ı bârî ve yümn-i himmet-i mülûkânem ile sarma-i evveliden [14] düşman-i dîn kavî-karîn inhizâm ve bi'l-cümle menâzil ve kulel ve ma'bir-i rehîneleri harâb ve inhizâm ve ricâlleri ta'ma-i şimşir-i guzât ve nisvân ve sibyanları [15] sebî ve istirkâk ile emvâl ve hayvanâtları iğtinâm-i cünûd ve kemân olmağla bakiyet'üs-süyûf olanların istimân veistirhâmlarını müebbed ahz [16] olunan irhânları vezîr-i müşâr-ileyh istishâb ve İskenderiyeye avdetinde akd olunan [meclis-i] şer'de irhân-i mesfûrundan firârî İstefan ve patrik [17] Vasiliyus nâm müfsidler taleb olındıkda içlerinde olmayub mün'adim ve mefkûd oldukların beyân ve tahkîkdan sonra ale'd-devâm devlet-i aliyyeme kemâl-i itâ'at ile [18] cizye-i şer'iiyyemi kabûl ve re'âyâ-i sâ'ire misillü edâ etmek ve bundan sonra bir vaktite nâ-maraza-ı tavır u hareketleri ve semt-i hilâfe [19] sülûkleri zuhûra gelmemek ve müfsidân-i mesfûrân ve gerek mesfûrâne mûmâsil müfsidler zuhûrunda bil'ittifâk ahz ve İskenderiye sancağı mutasarrıfına teslimata'hhüd [20] ve ilzâm ve i'timâd küllî

hâsıl olmak için her bir nahiyeden kaide-i ihtiyât üzere irhân-i kaviyye alı-
nub İskenderye mutasarrıfı mîr-i mîrân-i mûmâ-ileyhe [21] ba'de'teslîm
İskenderiyede mukîm olmaları mîr-i mîrân-i mûmâ-ileyhe tenbîh ve ol vec-
hile mûte'ahhid oldukları esnâda mîr-i mîrân-i mûmâ-ileyhe müvâcehesinde
akd olınan [22] meclis-i şer' de Karacadağdan ma'dûd olub İşbozi ve Onogo-
şte kal'aları aklâmından başka an'asl sade harâçgüzâr olan Katuna [23] ve
Reka nahiyeleri re'âyâları tarafından ilzâm cizyeye vekîlleri ve rehinleri
olanlar mahzarlarında mukaddema Köprülüzâde Nu'mân Paşa merhûmun
vaktinde [24] Karadağ nevâhisi bin aded ednâ evrâkı üzerine maktû' olub
ba'de maktûl El-hâc Mehmed Paşa zamanında on aded evrâk zammıyle [25]
bin on aded evrâka iblağ olunmağla bu def'a seksen iki senesi ibtidâsından
i'tibâr ile dört yüz doksan evrâk dahi zam ve nahiyeteyn-i mezbûreteyn [26]
re'âyâları binbeş yüz aded ednâ evrâkına kat' ve tevzî'-i kadîmi üzere evrâk-
i merkûmenin bin beş sehminden üç sehmi olan dokuz yüz ednâ [27] evrâk-
i mezbûr Katuna nahiyesi ve iki sehmi olan altıyuz ednâ evrâkı dahi Reka na-
hiyesi re'âyâları kabûl ve sâl be sâl iktizâ eden mâlını İskenderiye cizyedâri
[28] olanlara edâya ta'hhüd ve ilzâm eylediklerini(?) ve livâ-yı
mezbûr ile cizyesi mîr-i mîran-i mûmâ-ileyhin üzerinde oldıkça nevâhi-i
mezbûre cizyesi mâlını [29] be her sene kemâ-fi's-sâbık eyâlet-i Bosnada
vâkı' Derbend kal'ası yerlu neferâtının mevâcibleriçün ber vech-i ocaklık
edâ ve teslîme mûte'ahhid olduğını nâtik başka ve nahiyeteyn-i [30] mezbûre-
teyn ahâlîlerinden kadîmi bin on aded evrâk hesâbîle zimmetlerinde olan
sekiz senelik cizye mâlları taleb ve vekîlleri tahrîr olındıkta [31] cümlesini
tedârik ve edâsını izhâr-i aciz ve isti'fâ etmelerile rahm'ül-hâlim sinin güze-
şte mezkûre cizyelerinin üç seneliğinden iğmâz ile bâkî beş senelik [32] ik-
tizâ eden beş bin elli adet evrâk-i ednâ mâlını iki ay tamâmına dek edâya
tekeffül ve ta'hhüd eylediklerini hâvî ve müddet-i mezkûre tamâmında tahsîl
içün [33] vezîr-i müşâr-ileyhe tarafından kapıcılar bölükbaşısı İbrâhîm zîde
mecdühû mubaşir ve Podgoriçeli Osmân Paşa nâzır ta'yîn olduğunı muhtevî
başka ve ez-kadîm Karacadağdan [34] ma'dûd ve İşbozi aklâmından Onogo-
şte kal'ası neferâtının mevâcibleri mukâbele ocaklık olan Çerniçe ve Yeviş-
liçe ve Peşiviçe ve Koman nahiyelerile [35] Bilopavlik ve Kuçi ve Piper
nahiyeleri re'âyâları taraflarından dahi vekîllerile rehinleri kadîmi üzere
harâç-i arâzi ve ciziyeye maktû'ların taraf-i neferâta bilâ ta'llül [36] edâ eyle-
mek ve bâlâda mestûr olduğü üzere içlerinden mürûr u ubûr eden ebnâ-yı se-
bîl ve sâ'ir ehl ü ra'iiyyet isâl-i hasâret eylememek [37] ve sâ'ir zıkr olınan
şürût-i ta'hhüdlere ale'd-devâm ri'âyet eylemek veçhile yirmi bin gurus ve
şürût-i nizâm-i mezkûrenin istikrârı zimmında Podgoriçe ve İşbozi [38] ve
Jabik kal'alarının ağavât ve neferât dahi yirmi bin gurus nezire ta'hhüd eyle-
diklerini hâvî başka başka İskenderiye nâ'ibi mevlânâ Dervîş Alî ve Podgo-
riçe nâ'ibi [39] mevlânâ Ahmed zîde ilmuhûnün hatem ve'l-imzâlarile

mahtûm ve müzmâ verilen beş kıt'a hucec-i şer'iyye ile küfelâ ve irhânlarının ale'l-esâmî iki kıt'a müzmâ defterlerini [40] Der-i Aliyye'ye irsâl ve vech-i meşrûh üzerine mahaline kayd olunması vezîr-i müşâr-ileyhe bir kıt'a memhûr kâ'imesinde tahrîr ü inhâsı ve me'mûr-i ma'iyeti olan mîr-i mîran-i kirâm ve sâ'ir [41] rüesa-yı asker-i islâm ve ağavât ve zâbitân bir kıt'a mahzarlar ile ifâde-i hâl ve merâm eyledikleri karîn-i itlâ' şâhânem olmağla bu bâbda zuhûra gelen [42] hidemât-i meşkûre ve mesâ'i-i mebrûrenız nezd-i hümâyûnumda pesendide ve makbûl ve müstahsen olub haklarınızda mebzûl ve bî-dirîğ olan da'vât-i şerîfe ül-vacib şehinşâhanemden [43] mâ'dâ sen ki vezîr-i müşâr-ileyhsin Dîvân-ı hümâyûn tarafından sâdır olan evâmîr-i aliyyem (ve mahsûs teşrifât-i hümâyûn) sâbika mîr-i ahur-i sâni mîr Hasan [44] dâme mecdühû mübâşeretile tarafına irsâl olunmağla nevâhi-i merkûme re'âyâlarının irhân ve küfelâlarının ale'l-esâmî müzmâ defterlerle şürût-i ta'hhüd-i mezkûrlerini hâvî [45] verilen hucec-i şer'iyye ve cizyeleri mevâddi hazine-i âmiremde mahfûz Başmuhâsebe ve Cizye muhâsebesi defterlerine sebt ü kayd olunub ba'd-ezîn şerâit-i mezkûre [46] amel ve mugâyir harekette tevakkî ve mücânebet olınmak bâbında vezîr-i müşâr-ileyhe ve sâ'ir iktizâ edenlere hitâben diğêr emr-i âlî-şânım ısdâr ve irsâl [47] olunmağla i'lâm-i hâl için sana hitâben dahi işbu emr-i celîl'ül-kadri ısdâr ve mir-i mûmâ-ileyhe ile irsâl olunmıştır. İmdi vusûlunda [48] keyfiyyet-i ma'lûmun olub ve vech-i meşrûh üzere şürût-i ta'hhüd ve nezirlerini hâvî hazine-i âmirem defterlerine kayd olınan hucec-i şer'iyye-i mezkûre mazâmîni [49] üzere eyâlet-i Bosnada olan kapudanân ve ağavât ve zâbitân ve neferât ve ehli dahi şürût-i nizâm-i mezkûrin ale'd-devâm düstûr'ül-amel tutulub [50] infâz ve icrâsına ihtimâm ü dikkat eylemeleri üzere işbu emr-i âlî-şânımı Dîvân-i Bosnada ve sâ'ir iktizâ eden muhâkemede kırâ'et ve tescîl [51] ve ale'l-istimrâr infâz ve icrâsına bezl u sa'y ve cemîl eylemek bâbında fermân-i âlî-şânım sâdır olmuştur.

Fi 16 C sene 1182

Muhâsebede yazılmıştır

ПРЕВОД

Заповијест садашњем босанском валији везиру Силахдар Мехмед-паши и капетанима, агама и забитима у ејалету Босна:

Црногорске нахије, које припадају Подгоричком кадилуку Скадарског санџака ејалета Румелија, сачињене су, заправо, од планинских врхова и од давнина се њихови становници и народ буне. Зато су још раније муслиманске војске замахнуле сабљом и уништиле непријатеља натјеравши га тако на покорност и послушност, прихватање рајинског статуса и шеријатске цизије, чиме је стање сређено.

Прије неколико година, међутим, поуздајући се у неприступачна мјеста и безбједне куле на висовима, скренули су са стазе послушности и одбили да плаћају утврђену цизију која им је разрезана по глави. Због тога су се окупили и одважили на побуну и устанак.

Њима су се придружили један преварант који се издавао за краља, особа непознатог поријекла по имену Мали Стефан, и још један отпадник, бивши пећки патријарх. Они су преузели на себе да рају поменутих нахија подстрекавају на побуну.

Постојећа непријатељства, сукоби, разне преваре и интриге између њихових сљедбеника, становника Црне Горе и невјерника у околним нахијама, Црмница, Љешка, Коман, Пјешивци, Бјелопавлићи, Пипери и Кучи, прекренули су се и претворили у споразум и уједињење. Они су подигли барјак побуне и не само да су наносили штету муслиманима у оближњим и околним касабима и селима, већ су се и безброј пута одважили да нападну муслиманске градове: Подгорицу, Спуж, Жабљак и главна утврђења.

Да би се од градова и становника отклонила и уништила злодјела и насиља устаника и потпуно разорили њихови утврђени положаји: куле на висовима, кланци, цркве и места у која су се склонили, а [они сами] везали чврстим обавезама, ово питање повјерено је теби који си горенаведени везир и садашњем румелијском валији, везиру Мехмедпаши, нека му преузвишени Господ учини трајном величанственост, и вашем озбиљном расуђивању и промишљању.

Ти и поменути везир сте, према мојој заповијести, и у договору и сарадњи са припадницима ваших пратњи, племенитим беглербеговима, беговима, беговским синовима, капетанима, агама и локалним ајанима кренули у речени крај и, помоћу и милошћу узвишеног Творца и уз моју срећну царску подршку, већ у првом окршају тешко поразили непријатеље вјере и разрушили и уништили све њихове положаје, куле и препреке у кланцима. Мушкарци су постали храна газижских мачева, жене и дјеца робље а њихова имовина и стока војнички плијен.

Пошто су натјерани на покорност, они који су измакли сабљи затражили су милост и помиловање, па их је поменути везир [румелијски валија] узео као сталне таоце. На повратку у Скадар одржан је шеријатски меџлис на коме су од таоца затражени бјегунци и смутљивци по имену Стефан и патријарх Василије. Пошто они нијесу пронађени, закључено је и установљено да су страдали или нестали. Тада су [побуњеници] пристали да, као и остала раја, плаћају шеријатску цизију и да стално буду покорни мојој узвишеној држави.

Извесно вријеме после тога није било никаквих немира ни метежа нити оних који слиједе погрешан правац, а договорено је да, уколико

се појаве поменути смутљивци или њима слични, они буду ухваћени и предати мутесарифу Скадарског санцака [Мехмед-паши Бушатлији].

Од сваке нахије, као мјера предострожности, узети су чврсти таоци како би се обезбедило повјерење и сакупљање прихода. Затим су таоци предати реченом беглербегу,²³ скадарском мутесарифу, коме је наређено да таоци бораве у Скадру.

У вријеме када је склопљен овај споразум, на шеријатски меџлис, одржан у присуству поменутог беглербега, стигли су таоци и представници за сакупљање џизије од обичне харачлијске раје Катунске и Ријечке нахије, која такође спада у Црну Гору а не потпада под канцеларије тврђава Спуж и Оногшт.

Раније, у време покојног Нуман-паше Ђуприлића, на црногорске нахије је разрезано 1.000 харачких листова по најнижој пореској стопи. Затим је, у вријеме убијеног Хаци Мехмед-паше дошло до повећања од десет листова што чини 1.010 харачких листова. Сада је, рачунајући од почетка [11]82. године додато још 490 листова, тако да је на рају поменуте двије нахије разрезано 1.500 харачких листова по најнижој пореској стопи. Према старом начину подјеле прихваћено је да од 1.500 листова три дијела представља 900 листова што отпада на рају Катунске нахије, а два дијела од 600 листова на рају Ријечке нахије. Договорено је да се тражени износ сваке године исплаћује скадарским скупљачима џизије.

Пошто закупљени(?) и џизија поменутог санцака припадају горенаведеном беглербегу, [представници Катунске и Ријечке нахије] обавезали су се да као и прије, сваке године предају и плаћају износ џизије од тих нахија, који је, као оцаклук, намијењен платама јерлијске посаде тврђаве Дервента у Босанском ејалету.

Када је од становника речене двије нахије затражен износ џизије који дугују за осам година, и то према старом рачуну од 1010 листова, као и да се сачини попис јемаца, они су замолили опрост јер немају снаге да припреме и плате цјелокупну своту. Из сажаљења према њиховом стању занемарена су трогодишња дуговања џизије, док су се они обавезали и гарантовали да ће преосталих пет година, које се потражују у износу од 5.050 листова по најнижој харачкој стопи, исплатити до краја истека два мјесеца. Поред тога, речени везир је, ради скупљања прихода до краја наведеног рока, поставио за мубашира Ибрахима, буљукбашу капиџија, нека му се слава увећа, а за назира Осман-пашу Подгоричанина.

Представници и таоци раје из нахија: Црмница, Љешка, Пјешивци и Коман, као и нахија Бјелопавлићи, Кучи и Пипери треба да, без

²³ Мехмед-паша Бушатлија био је санцакбег Скадарског санцака и уживалац прихода исте провинције – мутесариф, обављајући те службе у рангу беглербега.

изговарања, као и пре, плаћају харач на земљу и разрезану цизију и то у корист посадника тврђаве Оногшт, која од давнина спада у Црну Гору, а припада канцеларији Спужа, с обзиром на то да се [ови приходи], воде као њихов оцаклук у замјену за плате.

Као што је горе наведено, путницима који путују њиховим крајем, као и другим људима и раји, не смије да се наноси никаква штета. И остали речени услови споразума треба да се стално поштују, а ради поштовања услова поменутог поретка [представници раје] су се обавезали и завјетовали да дају 20.000 гроша за аге и људство тврђава Подгорица, Спуж и Жабљак.

О свему овоме су скадарски наиб, мевлана Дервиш Али и подгорички наиб, мевлана Ахмед, нека им се увећа наук, сваки за себе послали на Узвишену Порту по пет шеријатских хуцета запечаћених и овјерених њиховим печатима и потписима, и по два примјерка потписом овјерених дефтера са именима јемаца и таоца, што је на описани начин заведено на мјесту²⁴ и описано у запечаћеној каими која је послата реченом везиру.

Моје царство је такође примило к знању представку у којој су припадници ваше (везирове) пратње, племенити беглербегови и остали заповједници исламске војске, аге и забити, објаснили своје стање и расположење и тако на видјело изнијели ваше хвале вриједне службе и захвалности достојна дјела која одобрава и којима се диви и радује моја царска мисао.

Осим што си од мог царства заслужио обилате и издашне часне молитве, теби који си поменути везир упућене су, посредством Хасана, бившег другог мирахора, нека му је трајна величина, узвишене заповјести које је издао царски Диван. Затим су у дефтере Главног рачуноводства и Рачуноводства цизије уписани и заведени потписом овјерени спискови имена талаца и јемаца од раје из поменутих нахија и шеријатски хуцети са условима поменутог споразума и одредбама о цизији, који су потом смјештени у моју царску благајну.

После тога издата је и послата моја друга узвишена заповијест која се обраћа поменутом везиру и другима којима треба, ради спровођења речених услова и избјегавања и склањања од супротних поступака. Стога је, ради обавјештавања о ситуацији, и теби издата ова високославна заповијест и послата реченом заповеднику. Када [заповијест] стигне и када стање буде познато, потребно је да се, на описани начин, и према условима споразума и заклетве који су наведени у садржини шеријат-

²⁴ Мисли се да је пријем тих докумената регистрован у канцеларији Главног рачуноводства (Ваџмухасебе), која је, иначе, издала ову заповијест босанском валији Силахдар Мехмед-паши.

ских хуцета уписаних у дефтере царске благајне, капетани, аге, забити и људство Босанског ејалета, као и остали, стално придржавају правила и наведених услова поретка и да се брину и старају да их извршавају и спроводе. Ова часна заповијест [треба] да буде прочитана на босанском Дивану и у осталим судницама, и заведена у сициле. Сви треба непрестано да улажу труд и снагу у циљу њеног спровођења и извршавања хвале вредног дјела, ради чега је и објављен мој високославни ферман.

На 16-и дан Цумаде друге 1182. године. (28. X 1768)

Уписано у рачуноводству